

Wyrok z dnia 10 grudnia 1997 r.

II UKN 392/97

Okresem ubezpieczenia w rozumieniu art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.) jest przypadający w czasie podlegania obowiązkowi ubezpieczenia okres faktycznego prowadzenia działalności gospodarczej lub przerw w jej faktycznym prowadzeniu, w których następuje zwolnienie z opłacania składki.

Przewodniczący SSN: Barbara Wagner (sprawozdawca), Sędziowie SN: Jerzy Kuźniar, Zbigniew Myszka.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 10 grudnia 1997 r. sprawy z wniosku Zdzisławy K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w W. o rentę inwalidzką, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 20 maja 1997 r. [...]

I. o d d a ł i ł kasację

II. przyznał pełnomocnikowi wnioskodawczyni adwokatowi Annie J. od Skarbu Państwa kwotę 10 zł (słownie złotych dziesięć) tytułem zwrotu kosztów udzielonej z urzędu pomocy prawnej.

U z a s a d n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w W. ustaliwszy, że urodzona 13 maja 1944 r. Zdzisława K. jest inwalidką III grupy, decyzją z dnia 9 lipca 1996 r. odmówił przyznania jej renty inwalidzkiej z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 17 grudnia 1996 r. [...], zmienił powyższą decyzję w ten sposób, że przyznał wnioskodawczyni rentę inwalidzką od 1 stycznia 1996 r. Sąd ustalił, że

Zdzisława K. spełnia warunki konieczne do nabycia prawa do wnioskowanego świadczenia, przewidziane w art. 9 ust. 4 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.), powoływanej dalej jako „ustawa ubezpieczeniowa” lub „ustawa”. Jest inwalidką II grupy od stycznia 1996 r. Do 25 listopada 1995 r. prowadziła działalność gospodarczą, którą w okresie od 1 stycznia 1993 r. do 20 listopada 1995 r. zawiesiła. Na podstawie art. 3 ust. 1 ustawy obowiązek ubezpieczenia powstaje z dniem rozpoczęcia działalności rodzącej obowiązek ubezpieczenia, a ustaje z dniem zaprzestania działalności. Inwalidztwo Zdzisławy K. powstało zatem przed upływem 18 miesięcy od ustania ubezpieczenia. W dziesięcioleciu poprzedzającym powstanie inwalidztwa, tj. w latach 1986 - 1996, odwołująca się ma pięcioletni okres ubezpieczenia.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych wyrok ten zaskarżył apelacją i podnosząc zarzut naruszenia prawa materialnego, a to art. 32 pkt 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), powoływanej dalej jako „ustawa o z.e.p.”, wniósł o jego zmianę i oddalenie odwołania. Organ rentowy twierdził, że Sąd błędnie przyjął, iż okres zawieszenia działalności gospodarczej jest okresem ubezpieczenia. W okresie tym nie ma obowiązku opłacania składki. Zgodnie z art. 15 ust. 2 ustawy ubezpieczeniowej okresem ubezpieczenia jest tylko okres za który opłacono składkę na ubezpieczenie społeczne. Wnioskodawczyni nie opłacała składek od 1 stycznia 1993 r. Jej inwalidztwo nie powstało więc, jak błędnie ustalił Sąd, w ciągu 18 miesięcy od ustania ubezpieczenia.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 20 maja 1997 r. [...], zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie. Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy ubezpieczeniowej w związku z art. 32 pkt 3 z.e.p. jednym z warunków przyznania renty inwalidzkiej z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej jest powstanie inwalidztwa II grupy w okresie ubezpieczenia. Za okresy ubezpieczenia przy ustalaniu prawa do renty uważa się, zgodnie z art. 15 ust. 2 ustawy, tylko te okresy, za które opłacono składki lub w których nastąpiło zwolnienie od opłacania składek. Zdzisława K. opłacała składki na ubezpieczenie społeczne od 1 lutego 1983 r. do 31 grudnia 1992 r. Okres 18 miesięcy należy liczyć od ustania

ubezpieczenia w rozumieniu art. 15 ust. 2 ustawy, tj. od 1 stycznia 1993 r. Po tej dacie wnioskodawczyni nie była ubezpieczona z żadnego tytułu. Od 21 listopada 1993 r. była wprawdzie zarejestrowana jako bezrobotna w Rejonowym Urzędzie Pracy w O. ale bez prawa do zasiłku. Przypadki zwolnienia od opłacania składek określa § 37 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego (jednolity tekst: Dz. U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330 ze zm.), powoływanego dalej także jako „rozporządzenie”. W rozpoznawanej sprawie nie występuje żadna z przesłanek przewidzianych w powołanym przepisie.

Zdzisława K. zaskarżyła ten wyrok kasacją wskazując jako jej podstawę naruszenie prawa materialnego, a to art. 15 ust. 2 oraz art. 9 ust. 1 i 4 ustawy ubezpieczeniowej. Skarżąca wywodziła, że ustanie obowiązku ubezpieczenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej pozostaje w związku z zaprzestaniem tejże działalności, a nie z jej zawieszeniem. W okresie zawieszenia działalności nie ustaje obowiązek ubezpieczenia. Zawieszenie powoduje jedynie zwolnienie z obowiązku opłacania składki. Powołany w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku § 37 rozporządzenia nie zawiera enumeratywnego katalogu sytuacji powodujących zwolnienie z obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne. Według art. 15 ust. 2 ustawy ubezpieczeniowej okresami ubezpieczenia są miesiące kalendarzowe, za które ubezpieczony opłacił składki lub w których nastąpiło zwolnienie od opłacania składek. Sąd naruszył ten przepis przyjmując, że Zdzisława K. była ubezpieczona tylko do 31 grudnia 1992 r., a w konsekwencji, że jej inwalidztwo powstało po upływie 18 miesięcy od ustania ubezpieczenia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Bezpośrednim przedmiotem sporu w rozpoznawanej sprawie jest kontrowersja dotycząca kwestii czy inwalidztwo Zdzisławy K. powstało [...] w okresie 18 miesięcy od ustania ubezpieczenia. Prawidłowe jej rozstrzygnięcie wymaga ustalenia prawnego znaczenia użytego w art. 15 ust. 2 ustawy ubezpieczeniowej pojęcia „okres ubezpieczenia”. Sąd I instancji oraz wnioskodawczyni identyfikują okres ubezpie-

czenia z okresem podlegania obowiązkowi ubezpieczenia z art. 3 ustawy. Zdaniem Sądu II instancji i organu rentowego okresem ubezpieczenia jest okres faktycznego prowadzenia działalności gospodarczej i opłacania z tego tytułu składki lub zwolnienia z opłacania składki.

Działalność gospodarcza to, według definicji legalnej zawartej w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 41, poz. 324 ze zm.) „działalność wytwórcza, budowlana, handlowa i usługowa, prowadzona w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu prowadzącego taką działalność”. Zawieszenie działalności gospodarczej nie jest instytucją prawną. Nie przewidują tego rodzaju zmiany w prowadzeniu działalności, w każdym razie *expressis verbis*, przepisy powołanej wyżej ustawy. Jest zawieszenie sytuacją faktyczną polegającą na, w założeniu czasowym, zaprzestaniu odpłatnego wykonywania ewidencjonowanych lub koncesjonowanych czynności, usług, dzieł, robót. W okresie tym osoba formalnie prowadząca działalność gospodarczą nie osiąga dochodu. Podstawowy, zarobkowy cel działalności nie jest realizowany. Powoduje to określone konsekwencje także w zakresie prawa ubezpieczenia społecznego.

Ubezpieczenia społeczne stanowią system zagwarantowanych ustawowo świadczeń zabezpieczających ubezpieczonego przed skutkami utraty środków utrzymania pozyskiwanych własną pracą. Obowiązek ubezpieczenia jest przeto związany z zarobkowym świadczeniem pracy. Wynika stąd, że osoba podlegająca obowiązkowi ubezpieczenia powinna uzyskiwać dochód, gwarantujący jej samej oraz jej rodzinie zaspokojenie podstawowych potrzeb, i to ze źródeł stanowiących tytuł ubezpieczenia. W przeciwnym razie ubezpieczenie na wypadek utraty tego dochodu jest bezprzedmiotowe.

Okresy prowadzenia działalności gospodarczej, podlegania obowiązkowi ubezpieczenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej oraz ubezpieczenia z tego tytułu nie są tożsame znaczeniowo.

Zgodnie z treścią art. 1 ust. 1 ustawy obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu podlegają osoby fizyczne mające polskie obywatelstwo, prowadzące działalność gospodarczą na własny rachunek na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej, koncesji lub innych szczególnych uprawnień. Przepis ten, co potwierdzają dalsze jego części, wyznacza podmiotowy zakres obowiązku ubez-

pieczenia. Odpowiada na pytanie kto podlega obowiązkowi ubezpieczenia społecznego z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej.

Według art. 3 ust. 1 ustawy, „obowiązek ubezpieczenia powstaje z dniem rozpoczęcia działalności rodzącej obowiązek ubezpieczenia, a ustaje z dniem, w którym nastąpiło zaprzestanie działalności. Granice czasowe tego obowiązku wyznaczają daty wskazane przez ubezpieczonego właściwemu organowi jako dzień rozpoczęcia i zaprzestania działalności.

Za okres ubezpieczenia według art. 15 ust. 2 ustawy ubezpieczeniowej uważa się „miesiące kalendarzowe, za które ubezpieczony opłacił składki na ubezpieczenie lub w którym nastąpiło zwolnienie od opłacania składek”. Obowiązek opłacania składki jest związany z prowadzeniem działalności gospodarczej, a nie z okresem podlegania obowiązkowi ubezpieczenia z tego tytułu. Składka wymierzana jest od uzyskanego dochodu. Brak dochodu uzasadnia zaniechanie poboru składki. Obowiązek opłacania składki istnieje zatem dopóki działalność gospodarcza prowadzona jest nie tylko de iure ale i de facto.

Swoistą kategorią prawną jest zwolnienie od opłacania składki. Przypadki zwolnienia osób prowadzących działalność gospodarczą od opłacania składek określa § 37 rozporządzenia MPiPS z dnia 29 stycznia 1990 r. Sytuacje przewidziane w tym przepisie są związane z niemożnością wykonywania pracy w ramach działalności gospodarczej i zarobkowania na tej podstawie, z konkretnie określonych przyczyn - choroby, macierzyństwa oraz odbywania służby wojskowej. Regułą wynikającą z istoty ubezpieczeń jest zasada wzajemności składki i świadczenia. Wszelkie przepisy wprowadzające od niej wyjątki powinny być wykładane ściśle. Katalog zdarzeń powodujących zwolnienie z opłacania składki zawarty w § 37 rozporządzenia należy przeto uznać za enumeratywny.

Sytuacja prowadzącego działalność gospodarczą w okresie jej zawieszenia jest zbliżona do sytuacji pracownika w okresie urlopu bezpłatnego. Pracownik taki nadal pozostaje w stosunku pracy (zatrudnieniu), ale jego prawa (w tym prawo do wynagrodzenia) i obowiązki (w tym obowiązek świadczenia pracy) ulegają zawieszeniu. Za pracownika korzystającego z urlopu bezpłatnego pracodawca nie opłaca składki na ubezpieczenie społeczne, ale też okres urlopu tego rodzaju nie jest uwzględniany, co do zasady, w stażu emerytalno - rentowym ani jako, co oczywiste,

składkowy ani jako nieskładkowy. Nie jest on też traktowany, co wynika z art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 104, poz. 450 ze zm.), jako okres nieskładkowy w zakresie skutków przewidzianych w art. 32 pkt 3 ustawy o z.e.p.

Powyższe uzasadnia pogląd, że obowiązek opłacania składek na ubezpieczenie społeczne istnieje tylko w okresie faktycznego prowadzenia działalności gospodarczej. Okresem ubezpieczenia w rozumieniu art. 15 ust. 2 ustawy jest wobec tego przypadający w czasie podlegania obowiązkowi ubezpieczenia okres faktycznego prowadzenia działalności gospodarczej lub przerw w jej faktycznym prowadzeniu spowodowanych chorobą, macierzyństwem lub służbą wojskową.

Odnosząc te ogólne rozważania do stanu faktycznego rozpoznawanej sprawy należy stwierdzić, co następuje:

Zdzisława K. nie prowadziła faktycznie działalności gospodarczej od 1 stycznia 1993 r. Od tej też daty, nie uzyskując dochodu z tego tytułu, nie miała obowiązku opłacania i nie opłacała składek na ubezpieczenie społeczne, nie będąc jednak z tego obowiązku zwolnioną. Okres jej ubezpieczenia w rozumieniu art. 15 ust. 2 ustawy zakończył się przeto z dniem 31 grudnia 1992 r. Przy niekwestionowanym przez strony ustaleniu co do powstania jej inwalidztwa II grupy w styczniu 1996 r. z wyliczenia matematycznego wynika, że warunek nabycia prawa do renty inwalidzkiej przewidziany w art. 9 ust. 1 ustawy ubezpieczeniowej w związku z art. 32 pkt 3 ustawy o z.e.p. nie został spełniony.

Kasacja nie ma usprawiedliwionych podstaw. Dlatego też Sąd Najwyższy, stosownie do treści art. 393¹² KPC, orzekł jak w sentencji.

=====